

68142

A KÖZÉPISKOLÁK ÉS FŐISKOLÁK KAPCSOLATA

AZ 1936. ÉVI ORSZÁGOS FELSOÓKTATÁSI KONGRESSZUSON
ELÓADTA

DR. HUSZTI JÓZSEF

EGYETEMI NY. R. TANÁR

Különlenyomat a „Magyar Felsőoktatás” című műből

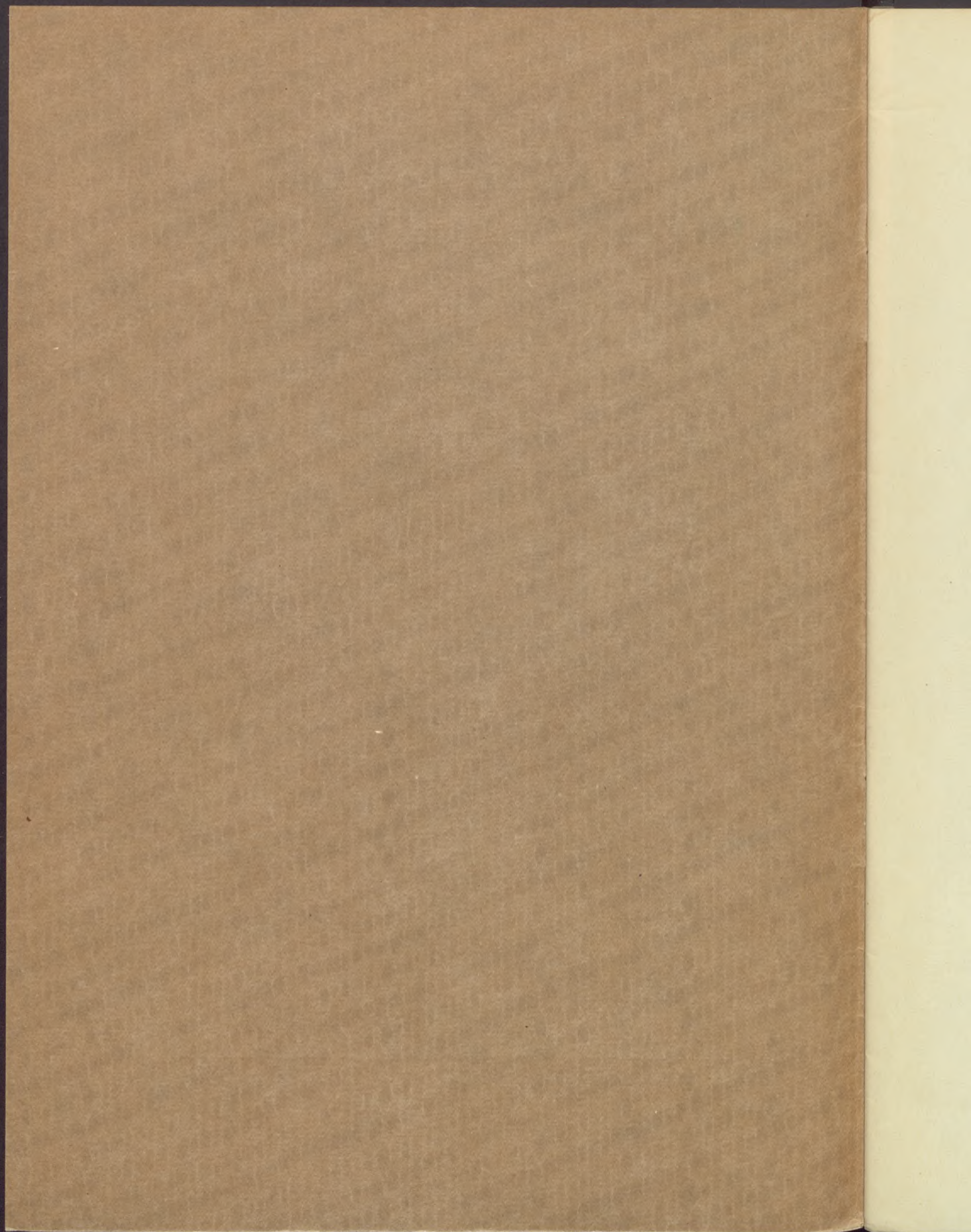

1 9 3 7

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA BUDAPEST

A KÖZÉPISKOLÁK ÉS FŐISKOLÁK KAPCSOLATA

AZ 1936. ÉVI ORSZÁGOS FELSOÓKTATÁSI KONGRESSZUSON
ELÓADTA

DR. HUSZTI JÓZSEF

EGYETEMI NY. R. TANÁR

Különlenyomat a „Magyar Felsőoktatás“ című műből

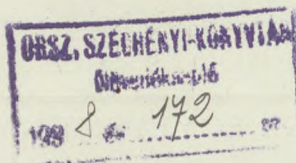

1 9 3 7

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA BUDAPEST

68142

A KÖZÉPISKOLÁK ÉS FŐISKOLÁK KAPCSOLATA

Előadta

DR. HUSZTI JÓZSEF

egyetemi ny. r. tanár

Nem lehet véletlennek tekinteni, hogy a főiskolai és egyetemi reformokat előkészítő tárgyalásokkal párhuzamosan folynak az Országos Közoktatási Tanácsban az alsó- és középfokú oktatási intézmények reformját előkészítő, sőt részben már a kivitelt is érintő munkálatok. A párhuzamosság mutatja, hogy a közoktatás egységes élő organizmus, amelynek egyik részéhez sem lehet hozzányúlni a másik megbolygatása nélkül. A magyar sorsközösség átfog minden iskolafajt és fokot. De ezen a nagyobb közösségen belül még külön összefonódottság állapítható meg az egyetemek, illetve főiskolák és a középiskolák között. Ennél a szűkebb közösségnél pedig a gimnázium és az egyetem szétválaszthatatlan összefonódottsága a legszembevetőbb. Noha mindkét közoktatási intézményünknek megvan a maga különleges hatóköre és tanulmányi szférája, mégis erősen egymásra vannak utalva. A gimnázium az egyetemtől kapja tanerőit, az egyetem pedig a gimnáziumtól a növendékeit. A gimnázium tulajdonképpen az egyetem speciális előkészítő iskolája; ebből nyilvánvaló, hogy a gimnázium esetleges bajai az egyetemnél is éreztetik hatásukat. Az elmondottak alapján mindenképpen helyénvalónak látszik tehát, hogy a felsőoktatási kongresszus foglalkozzék azoknak a problémáknak megvilágításával is, amelyeket ez a szétbonthatatlan sorsközösség felvet.

A háború előtt csak a legritkább esetben lehetett tanügyi kérdésekkel kapcsolatban bizonyos túlzás nélkül sorsdöntő jelentőségről beszélni. A kiegyezés korának hosszú nyugalmi állapotát az idők távlatában azért látjuk még ma is — sokszor alaptalanul — annyira boldognak és kiegyensúlyozottnak, mert a korszak legjellemzőbb tünetének a problémamentességet érezzük. Minden szinte magátólértetődőnek látszott s minden valahogyan elmendegélt a maga útján, ha esetleg itt-ott zökkenőkkel is. Így például annak egyáltalán nem merült fel a szüksége, még a gondolata sem, hogy a gimnázium és az egyetem magátólértetődő viszonyát a társadalmi fejlődés irányítása céljából külön rendezni kellene. A kapcsolat annyira egyszerű volt, hogy semmiféle fejtorést nem

okoZHatott: a gimnázium az egyetemnek mintegy az alsó tagozatát alkotta s ha például átmenetileg a diplomások produkciójánál fölösleg állt is elő — mert időnként egyes szakokban még ez is megtörtént —, a feltörekvő korszak ellenállhatatlan lendületétől mozgatott fejlődés a Nagy-Magyarországot átfogó szellemi munkapiacon hamarosan helyet szerzett jóformán minden igénylő számára. A gimnázium problémáját általában joggal elintézettnak érezték azáltal, hogy a tantervi célkitűzés többé-kevésbé harmóniában maradt az egyetemi tudományos kiképzés követelményeivel. Ez nem annyit jelent, mintha a reform-akarat szünetelt volna. Akkor is bőven jelentkeztek a gimnáziumot boldogítani akaró reformötletek s a részleges módosítások is elég sűrűn követték egymást, de mind a tervek, mind a tényleges reformok általában megmaradtak a szűkebb értelemben vett tantervi és didaktikai kérdések határain belül s nem vetették fel a gimnázium végső létkérdéseit.

Ennek a szinte idillikus állapotnak már a világháború bizonyos mértékig végét vetette. Emlékezzünk csak vissza a világháború befejezését közvetlenül követő apokaliptikus hangulatra, amely főleg a háború veszteseinek lelkét szorongatta. Voltak olyanok, akiknek képzeletében az egész nyugati kultúrvilág összeomlani látszott. Az már szinte optimistának számított, aki csak az alapok repedezett voltát állapította meg. Azután végigtapogatva tört-zúzott tagjainkat, lassankint megállapíthattuk, hogy élünk s a környező világ sem omlott össze, csak nagyon alaposan megváltozott. Számunkra a legnagyobb változást a történelmi Magyarország összeomlása és megcsonkítása jelentette. A megkínzottság kábulatában egy ideig észre sem vettük, hogy ezenkívül egyéb mélyreható változások is történtek, amelyek következményei nálunk is, másutt is hamarosan megfigyelhetők voltak.

A nagy fordulatot elsősorban a háborúban mérhetetlen áldozatokat hozott tömegek igényeinek nagymérvű megnövekedése jelezte. Ha azok az igazi mély forradalmak, amelyek esetleg külső vérontás nélkül elemi erejű újszerű vágyakban, kielégíthetetlen igényekben, belső feszültségben, pihenést nem ismerő nyugtalanságban nyilvánulnak, — akkor talán nincs még egy másik, a történelemtől részleteiben is számontartott lelki változás, amely méreteiben, mélységében és főleg villámgyors lefolyásában összehasonlítható lenne a tömegeknek azzal az előretörésével, egyesek szerint „lázadásával“, aminek permanens folyamatát a háború befejezése óta a különböző országokban a legkülönbözőbb formákban nagyon is figyelemmel kísérhettük. A változásnak külön szintet adtak, s egyben annak hevességét fokozták azok a nagyjelentőségű technikai találmányok, amelyek részben még a háborút megelőző korszakból származtak ugyan, de tömeglélek-formáló erejüket igazában csak a világégést követő aránylag rövid periódusban bontakoztatták ki.

A „lázadás“ a közép- és felsőoktatási intézményeknél a növendéklétszámnak hallatlan mértékű megduzzadásában nyilvánult meg. A tömegek, a társadalmi felemelkedés vágyától és reményétől feltüzelve, való-

sággal megrohamozták a magasabb értelmiségi pályák felé vezető iskolákat. A statisztika idevonatkozó hideg számoszlopai mögött vulkanikus robbanó erők húzódnak meg. Az érdekelt tanügyi intézmények a nagy káoszban maguk is iránytű nélkül bolyongtak s mintha elfeledkeztek volna a megmászhatatlan alaptörvényről, amely szerint a szellemi világban — egy körülhatárolt emberközösségen belül — a minőség és a mennyiség szükségszerűen fordított arányban szoktak egymással szembenállni. Az elvakult kultúroptimizmus nem mutatott semmi hajlandóságot arra, hogy a magasabbfokú iskolázási lehetőség határait megállapítani és egyúttal gyakorlatilag is megvonni próbálja. A gimnázium és egyetem a tömegek nyomása alatt lassankint lényegében átformálódott, de erre rá sem eszmélve továbbra is a régi utat járta, amely azután halálos biztonság elvezetett a most már nyilvánvaló csődhez, a diploma-inflációhoz s annak minden következményéhez. Reformokban, főleg a középiskolák területén, egyáltalában nem volt hiány. Inkább ennek az ellenkezőjéről lehetne joggal panaszkodnunk. Ezek a reformok azonban egyáltalán nem vonták le az idők tanulságát s a lejtőn való lecsúszás megállítására helyett inkább fokozták a lefelé rohanás tempóját azzal, hogy a leghangosabban jelentkező tömegigényt, a tanulmányi feltételek megkönnyítését próbálták kielégíteni. A magunk kárán s elég későn jöttünk rá arra, hogy a könnyű gimnázium és könnyű egyetem olyan szociális bűn, amelynek büntetése soha el nem maradhat!

Ha vigasztalásnak tekinthetjük, hogy nem magunk szenvedünk ebben a bajban, hanem jóformán az egész kultúrvilág, akkor ezt az egyetlen vigasztalást a magunk számára valóban elkönnyvelhetjük. Jellemző például, hogy azok a nagy tanügyi reformok, amelyek az európai kultúr-államokban a háború befejezését közvetlenül követték, a legtöbb esetben nem bizonyultak állandóknak. Az utólagos módosítások szükségessége már magában véve bizonyítja, hogy a reformok lázas állapotban, a napi eseményektől fertőzött légkörben fogantak. De ennél is súlyosabb bajnak bizonyult az a körülmény, hogy az iskolák reformálása során általában nem vették figyelembe az irányító tényezők azokat a nagy lelki, sőt strukturális változásokat sem, amelyek a nemzeti társadalmak egész életérzését, sőt helyenkint a szerkezetét is jelentékenyen módosították. Ennek következménye lett, hogy az iskola nálunk is, másutt is eltávolodott a nemzeti élet szükségleteitől s a felmerülő nehéz problémák megoldásának elősegítése helyett sokszor még maga is segített a problémák aggasztó voltát fokozni. Mindez azonban csak akkor világosodott meg jóformán mindenki előtt, amikor — nem utolsósorban az iskolapolitika iránytalansága következményeként — a szellemi munkanélküliség szinte minden kultúrállamban a legnehezebb kérdések elé állította az intézkedésre hivatottakat. Most azután mindenütt keresik, egyelőre elég bizonytalanul, a zsákutcából kifelé vezető utat. Azt a tanulságot azonban, akár lesz megoldás, akár nem, máris levonhatjuk, hogy az iskolának nem lehet az állami és társadalmi élettől elvonatkoztatott autonóm élete s hogy a

helyes iskolapolitikától függ sok tekintetben társadalmi és gazdasági életünk egészsége is.

A válság lényege: hogyan állapítsuk meg, hogyan termeljük ki s hogyan szabadítsuk fel azokat a valóban szükséges szellemi és gyakorlati erőket iskolarendszerünk és társadalmi berendezkedésünk segítségével, amely erők képesek lesznek felülkerekedni a nekünk szánt sorson s rendet, értelmet, egységet tudnak majd belevinni abba az anarchiába, amelybe minket kiszámított tervszerűséggel dönteni akartak. A mi feladataink súlyosságát ugyanis megsokszorozta az a történeti tragédia, amely nemzedékünket villámszerű gyorsasággal, teljes lelki felkészületlenségében a magasból a mélybe lezuhantotta, abba a mélységbe, ahonnan ki nem vergődni a halált vagy a legjobb esetben a tengődést jelentené. Ebben az összefüggésben a szellemi munkanélküliség nálunk egészen különleges megvilágítást kap: sorsdöntő jelentősége még szemléletesebben ki-domborodik.

Talán nem tévedek azzal a megállapításommal, hogy az Országos Felsőoktatási Kongresszus tárgyalásait is elsősorban a jelzett súlyos probléma irányítja. S egyúttal épen ez az a pont is, amelynél a gimnázium és az egyetem összekapcsoltsága a legszembeszökőbb. A kérdéssel való leszámolás azonban nem megy bizonyos kultúrpolitikai alapfogalmak tisztázása nélkül: elsősorban azt kell a legélesebben körvonaloznunk, mi a középiskolák és főiskolák társadalombiológiai funkciója a nemzet életében.

A gimnázium és egyetem társadalombiológiai feladatai között az első hely kétségtelenül a céltudatos szelekciót, az ingadozást nem ismerő tehetség-kiválasztást illeti meg. Az említett tanügyi intézményeknek egyik legfontosabb hivatásuk, hogy mintegy szűrőszervezetet alkotva, a társadalmi fejlődés helyes menetét szabályozni segítsék. S ma már általánosnak mondható felismerés, hogy a világjelenségnek minősíthető diplomainfláció azért dagadhatott olyan félelmetes méretűre, mert a háborút követő nagy lelki változásokkal, a gazdasági és társadalmi eltolódásokkal az iskola épen ezen az életbe vágó ponton nem tudott lépést tartani. Tudjuk jól, hogy a szellemi munkanélküliség csak egyik fajtája az általános munkanélküliségnek; azt is tudjuk, hogy megbízható adatok szerint az utóbbi években a Bureau International du Travail körülbelül 25,000.000 munkanélkülit tartott számon, akik közül — a szellemi munkásokat is beleértve — körülbelül 8—9,000.000 esett a fiatalokra, a 25 éven aluliakra; mindebből nyilvánvaló, hogy általános javulást csak a fojtogató gazdasági válság enyhülése hozhat; az is kétségtelen, hogy a „primum vivere, deinde philosophari“ kérlelhetetlen törvényszerűségénél fogva a gazdasági válságnak már az első szele főleg a szellemi munkapiacot támadta meg, tehát rövidlátás lenne tagadásba venni a kétségtelen összefüggést a szellemi munkanélküliség és a gazdasági válság között: mindezek ellenére mégis nyugodtan merem állítani s bármikor vállalkozom annak bővebben indokolt bizonyítására, hogy a diplomainflációt és

az állástalan diplomások problémáját elsősorban nem a gazdasági krízis, hanem a tehetségkiválasztás hiánya, a céltudatos szelektív eljárásnak az egész vonalon tapasztalható könnyelmű mellőzése zudította másokra is, reánk is. Magától értetődik, hogy a mi bajainkat különlegesen súlyosakká tette az ország brutális megcsonkítása s a magyar értelmiség javarésze-nek a megmaradt országcsonton való tömörülése. Az alapbaj mindezek ellenére mégis a szelekció mellőzése volt és marad mindaddig, amíg azt következetes, szívós, óvatos gyógykezeléssel kiküszöbölnünk nem sikerül. Elegendő egyetlen pillantást vetnünk a már most is rendelkezésünkre álló statisztikai anyagba, hogy a vázolt helyzetkép igazságát át-érezzük.

Nem az a jelenlegi feladatom, hogy a diplomainfláció méreteit meg-állapítsam. Erre úgyis csak akkor nyílik majd alkalom, ha a legutóbb gyűjtött statisztikai adatok feldolgozása rendelkezésünkre áll. Azzal az egyéb-ként nagyon fontos, a fiatal generációnak valóban súlyos életkérdést jelentő problémával sem kívánok most foglalkozni, hogyan helyezzük el a már diplomát szerzetteket, mit csináljunk az állástalanok ezreivel. Az utóbbi kérdésre nem is lenne olyan könnyű egyhamar feleletet adni. A külföldi intézkedéseket, az eddigi hazai eljárásokat, de főleg az ifjú-ság részéről sokszor jóhiszeműen propagált megoldási módozatokat ösz-szevetve annyit lehet csak egyelőre megállapítani, hogy kielégítő meg-oldást, amely a pillanatnyi enyhülésen kívül a véglegesebb rendezésnek legalább a reményét nyujtaná, egyelőre eddig sehol sem sikerült találni. De addig nem is találhatunk, addig talán keresni sem nagyon érdemes, amíg a közép- és főiskoláink továbbra is az eddigi mértékben ontják az „élet“ számára az eleve állástalanságra ítélték falanxait, akikkel a szó szoros értelmében nem tudunk mit kezdeni. A kérdés rendezésének első feltétele lenne tehát, hogy a multat lezárjuk, hogy a diplomaszerezésre alkalmat nyújtó, vagy odavezető tanulmányi intézményeinkben komoly nagytakarítást csináljunk. Addig egészségről nem lehet szó, amíg ezzel az évenként mind súlyosabban megismétlődő reinfekcióval le nem szá-moltunk. A továbbiakban a lehetségesnek gondolt preventív jellegű be-rendezkedésekről kívánok egészen vázlatosan beszélni.

Ma már szinte közhelyszámba megy az a megállapítás, hogy a diploma-infláció gyökere a gimnáziumban van. Ebből következik, hogy a gyógyu-lás útjának is innen kell kiindulnia s a főiskolákon és egyetemeken be-fejeződnie. A diplomainfláció azokban az országokban jelentkezik a legenyhébben, amelyekben a gimnázium nagyjában egészséges tudott maradni s a gyógyulási folyamat ott mutatja a legszembetűnőbb ered-ményeket, ahol a gimnáziumot vették először kezelésbe. Szinte azt lehetne mondani, hogy a baj nagyobbik felével már meg is küzdöttünk, ha a gimnáziumot sikerül visszaadni a maga eredeti hivatásának. De nem lehet e tekintetben végleges eredményt várnunk, ha az iskolával párhuzamosan a gazdasági élet és a társadalom szintén munkába nem áll.

A megoldás nem lehet erőszakos, nem sértheti az igazságérzetet, nem nehezítheti meg a szegényebb sorsú tehetségek helyzetét. Az út, amelyen járnunk kell, a szigorú, de egyben igazságos szelekció útja: a gimnázium ezzel áll, vagy bukik. Főlegesen külön hangsúlyoznunk, hogy a következetesen szigorú szelekció egyúttal a legkitűnőbb módja a tehetségvédelemnek is. A szelekció hiányának a gimnázium alsó osztályaitól kezdve mindvégig, a diploma megszerzését követően is elsősorban a tehetségesek érzik a hátrányát: a gimnáziumban a tehetségesek kárára a tanítás színvonala a többséget alkotó, a nagyoobbrészt gimnáziumba egyáltalán nem való tömegek igényeihez nivellálódott, vagyis erősen lesúlylyed. Az egyetemen, főleg egyes szakokon, elsősorban ismét az ő rovásukra lett mintegy intézményessé az úgynevezett „karitatív diplomák” osztogatásának a tömegek nyomása alatt elharapódzott gyakorisága, mert hiszen minden diploma, tehát a „karitatív” is, elvileg, a névértéket tekintve belépőjegynek számít s mindegyik továbbcsökkenti a jól megérdemelt diplomák használati értékét. A kérdés végső rendezésénél ismét a tehetségek húzhatják a rövidebbet, mert az állástalan diplomások törekvéseit figyelve kétségtelenül megállapítható, hogy a többség a tömegbeverődés jogán lehetőleg valami egységes eljárást szeretne kezdeményezni, mellőztetni óhajtja az egyéni érdemeken alapuló elbírálást, ami a tehetségeseknek mindenestre valamivel több jogot biztosítana s nem láncolná hozzá őket az egységes tömegsorshoz. Aki a szelekció ellen küzd, az alapjában véve a tehetségeken tipor s ezzel tudatosan vagy öntudatlanul aláássa a nemzetfenntartó erkölcsi és szellemi értékek érvényesülését.

A gimnázium eredetileg Gelehrtenschule volt, vagyis elitiskola. Ezt a jellegét a mindinkább erősödő tömegnyomás hatása következtében csak lassankint veszítette el. Hivatását a jövőben akkor teljesítheti, ha újból elitiskolává nemesedik, ha komoly teljesítmények alapján válogatja ki a vezetésre hivatottakat. Ennek az elvnek az érvényesülése nem jelenti azt, hogy akár a tárgyak összeállításában, akár a tananyag megjelölésében, akár a tanítási módszerekben a fejlődést visszairányíthatjuk s retrográd intézkedésekre gondolhatunk. Ezeknek a szükségességét is nehéz lenne jóhiszeműen hangoztatni s a lehetőségét sem lenne olyan könnyű megteremteni. A reintegrálódás, a saját lényegre való ráeszmélés egyáltalán nem jelenthet reakciót. Így például, aki nem ringatja magát illúziókban, hanem a pedagógiai realizmust tekintő vezető elvnek, egy pillanatig sem tervezheti, hogy most már térjünk vissza a természettudományokat és a modern humaniorákat szinte teljes mértékben elhanyagoló W. Humboldt-féle humanisztikus gimnáziumhoz, ami különben nálunk soha sem volt bevezetve, vagy akár a Bonitz—Thun-féle, egyébként a maga nemében szintén kitűnő gimnáziumra, amely tudvalevőleg a magyar középiskola fejlődésének történeti kiindulópontja volt. Az eredeti funkcióhoz való visszatérést és az ahhoz való hűséget megvalósíthatjuk úgy is, hogy a modern fejlődés vívmányaihoz, amennyiben azok

a gimnázium célkitűzésével összhangban vannak, továbbra is ragaszkodunk.

Távol áll tőlem, hogy ez alkalommal tantervi részletkérdésekről beszéljek. E kérdéseket csak annyiban érinthetem, amennyiben a szelekcióval összefüggésben vannak: tehát csak a legáltalánosabban s kizárólag elvi szempontból. A gimnázium magvát alkotó tantárgyak megállapításánál és a tananyag kiválasztásánál állandóan figyelembe kell venni azt a fontos körülményt, hogy a gimnázium az egyetem felé vezet, tehát elsősorban tudományos-teoretikus és nem a szó köznapi értelmében vett gyakorlati tehetségű növendékekre tart igényt. Nem minden alap nélkül szokták kiemelni az úgynevezett formális képzés rendkívüli fontosságát éppen ebben az iskolatípusban. De azért nem szabad nevelés ürügye alatt a formális képzés menetét az anyagtól mintegy elszakítva megkonstruálni: nagyon fontos, hogy az anyag a formális képzés feladatainak biztosítása mellett egyúttal tágítsa a látókört, kiterjeszkedjék az embernek és világának minden nagyobbjelentőségű mozzanatára, előkészítse a növendéket az életre, úgy azonban, hogy egyúttal ki tudja őt szabadítani a köznapi lét szűkebb korlátaiból is. Mert vezetésre csak az lesz alkalmas, aki szükség esetén az élet problémáit kívülről s egyúttal felülről is képes lesz látni. Ne feledjük el, hogy olyan emberek neveléséről van szó, akik leendő hivatásukban önmagukon, osztályukon felülemelkedve mindennapi munkájukban a Szent Ágostontól hangoztatott „transcendete ipsum” elvét lesznek kötelesek a vezetőknél elengedhetetlen aszkézissel gyakorolni.

Mindezekből az is következik, hogy a szelekció mértéke a gimnáziumban szükségképen csak az egész ember lehet, akiben az intellektuális rátermettség mellett a megkívánandó erkölcsi tulajdonságok is megállapíthatók: állandó munkakészség, akaraterő, felelősségérzet. Ennek kapcsán vetődik fel a nevelés és oktatás egymáshoz való viszonyának a kérdése. A kettő a gimnáziumban a legszorosabban összefonódik. Herbart híres mondása, amely szerint ő még nem látott oktatást nevelői ráhatás és nevelést megfelelő felvilágosítás nélkül, a gimnázium érettebb ifjúságával kapcsolatban még ma sem veszítette el érvényét. A nevelői tevékenység hasson az érzelmre is, de a már kiműveltebb ifjak belső világához továbbra is változatlanul a ratio-n keresztül vezet a legrövidebb út: viszont ezen az úton a nevelésnek okvetlenül el kell jutnia — ha szabad ezt a kifejezést használnom —, a totális emberhez. A ratio-t mellőzni kívánó úgynevezett nevelés bizonyos értelmi fokon túl verbalismust jelentene; nagy gondolatoknak frázisokká való szétlapítását, ezeknek szajkószerű ismétlését. Ne felejtjük el, hogy a mai fiatalság komolyabb, érettebb része már csak a pályaválasztás kérdésével kapcsolatban is többet tűnődött az élet problémáin, mint azelőtt sok felnőtt, s a környező világtól felvetett tragikus jelentőségű kérdésekre feleletet keresve, ösztönszerűen a realitás mérővesszejével próbál mindent lemérni. Számára minden olyan, úgynevezett nevelési kísér-

let, amely az említett szempontot figyelmen kívül hagyva fatális kongással hangzó, felmérhetetlen távolságból eleregetett frázisokkal próbálna operálni, eleve csak sikertelen és célját tévesztett lehet. A gimnázium a nevelésben is szükségszerűen megmarad tudós iskolának.

A fenti elveknek az életbe való átültetése már önmagában véve sokat jelentene a szelekció tekintetében. A gimnázium tudós jellegének visszaállítása szinte magától csökkentené a mai növendék-inflációt. Ezt a lépést azonban ki kellene egészíteni a tananyag-infláció megszüntetésével is. Ha ezen a ponton munkánk csődöt mondana, a gimnázium okvetlenül inkább előbb, mint utóbb ismét lejtőre jutna. S itt jutunk a valóban tragikomikusnak jellemezhető körforgáshoz: mindenki — a tiszteltreméltó, de igen ritka kivételektől eltekintve — a túlterhelés ellen mennydörög, amíg nem a maga tárgyáról van szó, de azonnal hajlandó elősegíteni a túlterhelést, ha a maga tárgyának érdekeit kell képviselnie. A felelős tanügyi kormányzatnak ezen a ponton kell majd a legnagyobb eréllyel és elszántsággal a gimnázium végső célkitűzése és funkciója szempontjából az egyes tárgyak hierarchiáját és helyzetét minden mellékes szempont félretolásával megállapítani. Sok a tantárgy: nagy az óraszám. A két jelenség természetszerűleg szorosan összefügg. A jelenlegi tervekben szereplő tantárgyak közül — ha elvi alapra helyezkedünk — minden nagyobb nehézség nélkül megjelölhetők lennének azok, amelyeket a gimnáziumba vagy egyáltalában nem szabadna beengedni, vagy amelyeknek kisebb helyre kellene szorulniuk, mert mai szétterültségükben a centrumtól a perifériára vonják el a valóban produktív tárgyak erősítésére annyira szükséges energiákat. A tantárgyak sokfélesége duzzasztja fel az óraszámot, a fontosabb tárgyaknak jutott szűkebb órakeret zsúfoltatja össze a buzgóbb tanárral a nélkülözhetetlennek érzett tananyagot. E tekintetben szinte irígylésreméltó jelenség az, aminek Franciaországban lehattunk legutóbb tanui: ott a közvélemény nyomására az eddigi 25 órás heti átlagot a tanügyi kormányzat kénytelen volt heti 22—20 órára leszállítani. Azt mondanom sem kell, hogy nem úgynevezett rövid órákról volt szó!

A belső megigazulás mellett a szelekció hatályos voltának emelésére szükségesek lesznek adminisztratív jellegű intézkedések is. E tekintetben az újabb rendeletek közül elsőrangú fontosságú az az intézkedés, amely az osztályok maximális létszámát szabályozza. Most van továbbá tanulmányozás alatt az a rendelettervezet, amely az új osztályozási eljárással foglalkozik. A helyes osztályozásnak egyetlen alapszabálya van: legyen az iskola szigorúan igazságos. Ezt az egyszerű szabályt a gimnáziumban elvileg meg lehetne valósítani az eddigi jegyek rendszerével is, tehát sokak előtt fölösleges fontoskodásnak tűnhetné fel az újrendezés. De talán mégsem az! Arról van ugyanis szó, hogy az eddiginél szigorúbb, több szempontra ügyelő, magasabb követelményekre alapozott osztályozást léptessünk életbe. Ezt azonban a szelekciótól vonakodó közvéleménnyel csak akkor lehetne elfogadtatni, ha a szigorúbb elbírálás

szinte észrevétlenül burkoltatnék bele az új eljárási mód külsőségeibe. Sajnos, nálunk a szelekcióról inkább csak beszélni szoktak, de gyakorolni kevesen szeretik éppen a közvéleményre való tekintettel, amely szinte a nemzeti célkitűzésektől elrugaszkodva szokott reagálni a szigorúság legcsekélyebb jeleire is. Még emlékezhetünk rá, hogy a közhangulat annak idején milyen elkeseredett szívóssággal ostromolta, végül azután meg is szüntette azt az alapjában véve ártalmatlan és enyhe szelekciós szándékot, amit a gimnáziumi felvételi vizsgálat egyáltalán jelenthetett. Ezzel szemben például Olaszországban a gimnasio és liceo nyolc éve alatt nem kevesebb, mint három felvételi vizsgálatszerű akadályt kell a növendékeknek leküzdeniök anélkül, hogy a közvélemény ezen bármi kivetni valót találna. A nehézségek ellenére mégis egyszer már el kellene szánni magunkat gyökeres intézkedésekre, mert itt valóban létkérdésről van szó.

A legfontosabb lenne mégis az érettségi vizsgálatoknak korszerű reformja. Ezen a ponton nem riadnék vissza a magam részéről attól, hogy — a legújabb törvényben körvonalazott elv alapján, amely szerint az érettségizetteknek csak egy része folytathatná az egyetemeken és főiskolákon tanulmányait — a mai kivételes helyzetnek megfelelő kivételes hatású intézkedéseket javasolják. Az 1934: XI. tc. 37. §-ának 3. pontja a következő: „A gimnáziumi érettségi bizonyítvány egyetemi és más főiskolai tanulmányokra is képesít, ha ezt a képesítő hatályt a vizsgálobizottság az érettségi vizsgálaton tanusított, valamint a tanuló középiskolai tanulmányai folyamán elért tanulmányi eredményének, erkölcsi magaviseletének és egyéniségének gondos mérlegelése alapján külön megállapította. Az egyetemi és más főiskolai tanulmányokra képesítő hatály megállapításának részletes szabályait a minisztérium az államfő által jóváhagyott rendeletben szabályozza.” Ha a törvény intenciói csakugyan megvalósulnak, a magyar iskolák történetében kevés fontosabb szabályzat lesz, mint az, amit a törvénynek ez a pontja ígér!

Itt ismét visszatérek ahhoz, amit az eddigiek folyamán annyiszor hangsúlyoztam: a gyógyulás útjának a gimnáziumtól kell elindulnia. A gimnázium befejezése az egyetem és főiskolák felé az érettségi, ez az a kapu, amelyen átlépve a jelölt már közvetlenül az egyetem és főiskolák ajtóit áll. Ennél a kapunál nem lehet elég óvatos az ellenőrzés.

Csak két példát hozok fel annak illusztrálására, hogy az egészségesnek maradt, vagy már a gyógyulás útjára lépett országok a problémának ezt a részét hogyan kezelik. Franciaországban például az egyetemi tanulmányokat bevezető baccalauréat-ra jelentkezőknek átlagban 36—40 százaléka állja ki eredménnyel ezt a vizsgálatot. Még kedvezőtlenebb a jelentkezők szempontjából az arány a nagy technikai intézményekbe és egyéb különleges école-okba vezető concours-ok eredményeinél: itt a jelölteknek átlagban egyharmada, sőt sokszor csak egynegyede éri el cél-

ját. Németországban pedig az 1933. április 25-én elrendelt különleges Hochschulreife eddigi eredményei után a diplomások inflációjának kérdése a jövőre nézve máris megoldottnak tekinthető. 1934-ben — jóformán egyik napról a másikra — a középiskolát végzett abiturientienseknek csak 40-37 százaléka kapott a főiskolákra és egyetemekre is jogosító érettségi bizonyítványt, összesen 15.979 tanuló, közöttük tíz százalékban nők. Az eredeti rendelet csak 15.000 érettségizettet engedélyezett, de a létszámba eleve nem vette föl a néptanítói pályára készülöket. Távol áll tőlem az a gondolat, hogy a német minta lemásolását ajánljam; nekünk a magunk viszonyait kell szem előtt tartanunk, amikor a törvényben megadott elvet a valóságba akarjuk átültetni. Az azonban bizonyos, hogy mi sem térhetünk ki nagyon komoly, esetleg az érzékeny rétegekig hatoló intézkedések elől. S a közvéleménynek bele kell nyugodnia, hogy az eszközöket is akarnunk kell, ha a célt akarjuk. Egyébként régi tapasztalat, hogy minden elvszerű, céltudatos, következetes és főleg igazságos szigorúság előbb-utóbb igazolja önmagát s a kezdeti nehézségek legyűrése után szinte magátólértetődő lesz. Az igazságos megoldást, a lehetőleg egységes szempontú elbírálást egészen különleges, az érettségi vizsgálatok eddigi rendjét átalakító berendezkedésekkel kellene — amennyire ez emberileg egyáltalán lehetséges — biztosítanunk. Ha ezt sikerül megoldani, akkor a közvélemény is belenyugszik a változtathatatlanba. Érdekes például, hogy rövid néhány év után most már nálunk is mennyire magátólértetődőnek tartja jóformán mindenki azt a katonaiskolákban bevált, ébenséggel nem enyhe, de mindvégig következetes szelekciót, amely a tisztikar színvonalát a régebbi állapothoz képest kétségtelenül jelentékenyen felemelte.

Valóban hatásos gimnáziumi szelekció azonban csak akkor képzelhető el, ha arra is feleletet adunk iskolarendszerünk reorganizációja során: mi történjék a gimnáziumból időközben kiszelektáltakkal s egyben azokkal is, akik nem tudtak egyetemi tanulmányokra jogosító érettségi bizonyítványt szerezni? Amennyire fontos, hogy a kiválasztás legyen mindvégig a gimnázium egyik legfontosabb vezető szempontja, ép annyira kötelessége a tanügyi kormányzatnak, hogy a feladat pozitív részét, a hová-terelés kérdésének megoldását is a legnagyobb gonddal előkészítse. Az egyetemes szempontokat figyelembe vevő tanügyi politika és a szociális előrelátás egyformán megkívánják, hogy a jól organizált iskolarendszer lehetőleg mindenkit odavezessen a társadalomban, ahol a neki leginkább megfelelő helyet megtalálhatja és képességeinek javát a maga és a köz hasznára a legszerencsésebben kifejtheti. Olyan társadalmi rend kialakításán kell összes iskoláinknak dolgozniok, amelyben a különböző foglalkozások harmónikusan kiegészítik egymást és önértékük csorbulása nélkül szinte önmaguktól elhelyezkednek abban a hierarchiában, amelyet a legszélsőségesebben egyenlősítő társadalomfelfogás is csak elvileg tagadhat meg, a gyakorlatban azonban kénytelen vele számolni. Ezzel a ponttal eljutottunk a középfokú szakiskolák kérdéséhez.

Míg a gimnázium jelöltjeinél a szelekció θεωρεῖν képessége alapján történnék, addig a szakiskolák szelekciós mérővesszeje ἀπράττειν. Az előző embertípust egyoldalúan reprezentálók, ha szakiskolába tévednek, gyakran egyéb képességeik ellenére is nehezen tudják a maguk helyét ott megtalálni, viszont a gimnázium a gyakorlati tevékenységben közvetlenül érvényesülő tehetségeket szükségképpen háttérbe szorítja, sőt sokszor egyenesen el is sorvasztja. A szakiskoláknak kell tehát mindazokat befogadniok, akikben inkább a gyakorlati készségek értékesítésére való hajlandóság van erősebben kifejlődve. Ez a rész szükségszerűen a nagyobbik fele lenne a középiskolai ifjúságnak, ami szinte praestabilita harmonia-ban van azzal a körülménnyel, hogy a társadalomban is sokkal nagyobb számban szükségesek a gazdasági élet szolgálatát ellátó gyakorlati emberek, mint az elméleti képzettségűek s általában több irányítotttra, mint vezetőre szokott szükség lenni. Figyelembe kell még azt is vennünk, hogy a modern technika vívmányait értékesítő gazdasági élet számos olyan nagyjelentőségű, teljesen újszerű gyakorlati életpályát kreált, amelyek nemcsak elbírják, hanem egyenesen meg is kívánják a magasabb kulturális fokot és a gyakorlatban közvetlenül értékesíthető szerényebb méretű tudományos megalapozást. De a régibb típusú gazdasági pályák is sokat nyernének vele, ha az utánpótlást, amely így a régi-nél általában magasabb minőségű lenne, a megfelelő szakiskolák növendékei adnák. Mindezek alapján az lett volna a természetes, ha a már meglevő szakiskolarendszerünk fejlődött volna — a növendéklétszám tekintetében is — legalább olyan mértékben, mint amilyen hevességgel jelentkezett a „febris gymnasialis“ következményeként a gimnáziumok szaporításának szükségessége. A szociológus bőven találhatna elmélkedésre való anyagot, ha okaira kívánná visszavezetni azt a kétségtelen tényt, hogy nálunk is, de sok helyen külföldön is ennek épen az ellenkezője következett be: a szakiskoláknál a fejlődés inkább lassú volt s egyáltalán nem tartott lépést a gazdasági élet szükségleteivel, a gimnáziumok viszont viharos gyorsasággal rohantak ama beteges hipertrófia felé, amely végül is elvezetett a katasztrófát jelentő diplomainfláció-hoz. S ma is, a munkanélküliség és gazdasági krízis klasszikus korszakában, ott tartunk, hogy egyes szakiskolafajtáink egyáltalán nem tudják kielégítő módon ellátni a jelentkező szükségletet, noha végzett növendékeiknek — húsz évet még be nem töltött fiatalembereknek — a munkapiac a mai helyzetben is olyan kezdőfizetést biztosít, amely a foglalkoztatott állástalan diplomások legszerencsésebbjeinek, az úgynevezett ADOB-osoknak legföljebb a vágyálmai között szerepelhet.

Az említett jelenség okai között első helyen áll az a csökevényeszerű társadalomszemlélet, amely csak az úgynevezett úri foglalkozásokba való fölemelkedést érzi valódi ascensiónak. Ezt a fölfogást most már a tények, amelyekkel tudvalevőleg a legnehezebb vitába szállni, alaposan megingatták. Kiderült ugyanis, hogy a diploma révén remélt fölemelkedés helyett annyi küzdelem után a nagy többségre, sokszor még a job-

bakra is, hosszú nyomorúság, bizonytalanság, elhibázottnak érzett élet, a fölöslegesség zsidbasztó érzése, reménytelenség vár. S talán épen most, amikor szélesebb rétegekben is kezd a belátás felderengeni, hogy a diploma alapján az ellátottságra való igénybejelentés egyáltalán nem magától értetődő gesztus s hogy a diploma, különösen akkor, ha sok van belőle, épenséggel nem nyithatja ki mintegy automatikusan az élet kapuját, mintha elérkezett volna a lélektani pillanat arra, hogy a szakiskolák végre elfoglalják azt a helyet iskolarendszerünkben, ami őket a gazdasági életben jelentkező szükségletek alapján már régebben megillette volna. Mérhetetlen szolgálatot tenne a jövő magyar fejlődésnek az, aki ezt a fontos műveletet a kívánatos sikerrel, a kényes kérdéshez méretezett társadalomlélektani tapintattal végre tudná hajtani. A végrehajtás során gondolni kell azokra a jelenlegi állástalan diplomásokra is, akik megfelelő átképzéssel talán még megmenthetők lesznek a nemzeti munkaközösség számára. Nem szabad azonban magunk előtt sem titkolnunk, hogy ezen a ponton egészen rendkívüli nehézségek várnak a kultúrpolitikai irányításra: ha a lelki feltételek még nem értek meg, sokszor a legtermészetesebbnek gondolt intézkedések is a végrehajtás során váratlan nehézségekbe ütköznek. A legelső feltétel lenne, hogy a társadalmi értékelés a középtájon elhelyezett gazdasági pályákkal szemben gyökeresen megváltozzék. Erre, amint azt már említettem, elérkezettnek látszanék a lélektani pillanat. De az erkölcsi elismerés és befogadottság mellett fontos lenne a gyakorlati pályák egy részének — épen a középsorban elhelyezetteknek — nagyobb mértékű anyagi megbecsülése is, főleg az idősebb évfjártúaknál. S itt kénytelen vagyok talán a közfelfogással szembe szállva egy megjegyzést megkockáztatni: amennyire keveset várhatunk a magasabb képesítést megkívánó értelmiségi közpályáknál az igazságosabb jövedelemelosztást célzó, sokszor azonban csak a kicsit is továbbaprózni kívánó, egyébként a „kézenfekvő“ megoldás reményével kecsegtető tervezgetésektől, — mint például a sokat emlegetett, tagadhatatlanul népszerűnek bizonyult, úgynevezett álláshalmozás megszüntetés, vagy a férjes nők alkalmazásának tilalma stb., — amelyek az esetek túlnyomó részében nem számolnak a jelenségek alapokáival, a magasabbrendű szellemi munkának sokszor megállapítható elégtelen díjazásával, éppannyira bő tere lenne a gazdasági életben nemcsak a földkérdés igazságosabb rendezésénél, hanem főleg a nagy kapitalista kereskedelmi és ipari vállalkozásoknál annak a sokat emlegetett, de egyelőre elég ködösen elképzelt „struktúraváltozásnak“, amely szociálisabb, tehát méltányosabb és igazságosabb jövedelemeloszlást eredményezhetne.

Visszatérve a szakiskolák reorganizációjának kérdéséhez, szerencsésnek mondható a rendezés sikerének kilátásai szempontjából az a körülmény, hogy az összes középfokú szakiskolák felügyelete most már egységesen a vallás- és közoktatásügyi tárca hatáskörébe tartozik s hogy az idevágó tanulmányi kérdésekben az eddigi külön szaktanácsok szerepét jórészt az újjászervezett Országos Közoktatásügyi

fel. Ezzel az intézkedéssel fokozódott a lehetősége annak, hogy teljesen egységes elgondolással legyenek koordinálhatók a gimnázium mellé az annyira fontos középfokú szakiskolák. Ha ezt a nagy körületekintést igénylő problémát kielégítő módon sikerülne megoldani, akkor még az olyan súlyos csapást jelentő diploma-inflációval kapcsolatban is utólag érvényes lenne az a megállapítás, hogy minden rosszból fakadhat valami jó is; a diploma-infláció adta volna meg a végső lökést arra az átszervezésre, amelynek várható következményei közül az egyik legfontosabb a gazdasági pályán működő, úgynevezett produktív elemeknek kulturális szempontból való nagy színvonalemelkedése lenne. Ezt a megújódást bizonyára hamarosan követné a gazdasági értéktermelés sikeresebb volta is.

Ha a középfokú oktatást a vázolt alapelvek segítségével sikerült Tanács vette át. Ez annyit jelent, hogy a multban sok akadályt jelentő széttagoltságot az egész vonalon egységes irányítás váltotta rendbehozunk, ha a gimnázium rátér a tehetség jogán való demokratizálódásra, s ha a mellette működő szakiskolák az említett értelemben teljesítik a maguk hivatását, akkor az egyetemek és főiskolák betegsége szinte magától gyógyulni kezd. Természetesen ez esetben sem lesz felesleges, hogy a gyógyulási folyamatot alátámasztani próbáljuk.

Az ál kultúrdemokráciát jellemző javíthatatlan optimizmus szereti hangoztatni, hogy az egyetemek és főiskolák feladata nem engedi meg, hogy olyan köznapi dolgokkal törődjenek, amilyen például a diploma-infláció. E tekintetben jellemző az a nyilatkozat, amely a kérdést tárgyaló egyik népszövetségi anketon hangzott el nemrégiben az „Union mondiale des étudiants juifs” akkori elnöke részéről. E szerint nem az a baj, hogy sok az egyetemi hallgató, hanem inkább az, hogy kevés van belőlük; mert az lenne az eszményi állapot, ha a világ arra a fokra fejlődne, hogy mindenki, aki csak szükségét érzi, az egyetemen szerezhessen tudást, amely azután persze nem lehetne a társadalmi megkülönböztetés alapja s nem szolgálhatná a kenyérkeresetet sem. Mindez szép, sőt túlságosan szép s egyben túlságosan távoli is ahhoz, hogy belőle, mint alapelvből kiindulni lehetne. Egyelőre csak abból indulhatunk ki, hogy a társadalom az esetek túlnyomó részében az egyetemtől elsősorban úgynevezett kenyéradó diplomát vár s alig tudnék olyan példát megjelölni, amikor valaki a diplomát kizárólag berámáztatás céljából szerezte volna meg. Ha tehát a sok diplomás, jóval több az összes számbavehető férőhelynél, akkor nem lehet kitérni a kérdés rendezése elől az egyetemeknek és főiskoláknak sem, amelyek az ügyben természetesen a legközvetlenebbül érdekelték.

Nem lehetne azt mondani, hogy az eddigi intézkedések, amelyeket nagyjából külföldi egyetemeken találunk, s amelyekhez hasonlókra a kérdés felvetésénél elsősorban gondolni szoktak, túlságosan nagy fantáziát árulnak el. Ismét úgynevezett „kézenfekvő” megoldásokról van szó: szigorított felvételi vizsgálat, általában a vizsgálatok szigorítása és

szaporítása, a tanulmányi idő felemelése, a tanulmányi költségek fokozása és végül a numerus clausus. Hogy rossz középiskolai rendszer mellett ezek az intézkedések egyenként, vagy akár kombináltan is a kívánt eredményt biztosíthatják-e, az legalább is kérdéses. Nagyon valószínű, hogy bizonyos kedvezőtlen tüneteket az említett intézkedésekkel is sikerült itt-ott eliminálni, ez azonban mégis csak tüneti kezelésnek minősíthető. A végső rendezés — ismét kénytelen vagyok hangsúlyozni — csak az alapbetegség gyógyítása után remélhető, az alapbetegség pedig a gimnáziumban, illetőleg a helytelen középiskolai rendszerben fészkel. Akárhová nézek, akár-honnan próbálom a kérdést megfogni, a diagnózis mindig egy és ugyanaz: beteg középiskola mellett nem lehetnek egészségesek az egyetemek és főiskolák sem.

Az utóbbi tanügyi intézményekre vonatkozólag ez alkalommal semmiféle különleges javaslattal nem kívánok elébe vágni az épen meginduló tárgyalásoknak. Kétségtelen azonban, hogy a főiskolai reformnak, bármilyen formában történjék is, a vezető gondolata csak a szelekció lehet. A kiselejtezés viszont csak akkor lehet valóban hatásos, ha a leggondosabb tehetségpártolással egészítjük ki. Olyan intézményes tehetségpártolásra gondolok, amely nem szűnik meg a diploma átnyújtásával, hanem utána, az elhelyezkedésnél kezdődik meg igazán. A nemzet sorsán örökdő legfontosabb állomások leendő őrszemeit karitatív szempontok szerint kiválasztani annyit jelentene, hogy a mértékadó helyeken végzetesen meggyengült a magyar jövőért számadással tartozó felelősségérzet.

Bármilyen intézkedéseket javasol is egyes konkrét esetekben a jelen kongresszus, azzal a gondolattal foghatunk csak neki a részletmunkának, hogy problémáink egyáltalán nem elszigeteltek, tehát javaslatainkban mindig csak abból a funkcióból szabad kiindulnunk, amely funkciót nemzeti életünk egészében egyetemeinknek és főiskoláinknak a jövőben vállalniuk kell. S talán soha olyan világossággal, mint épen a mai időkben, nem rajzolódhatott elénk a legfőbb, a tovább el nem odázható kötelesség: a tehetségek kiválasztása és a kiválasztottak hathatós támogatása.

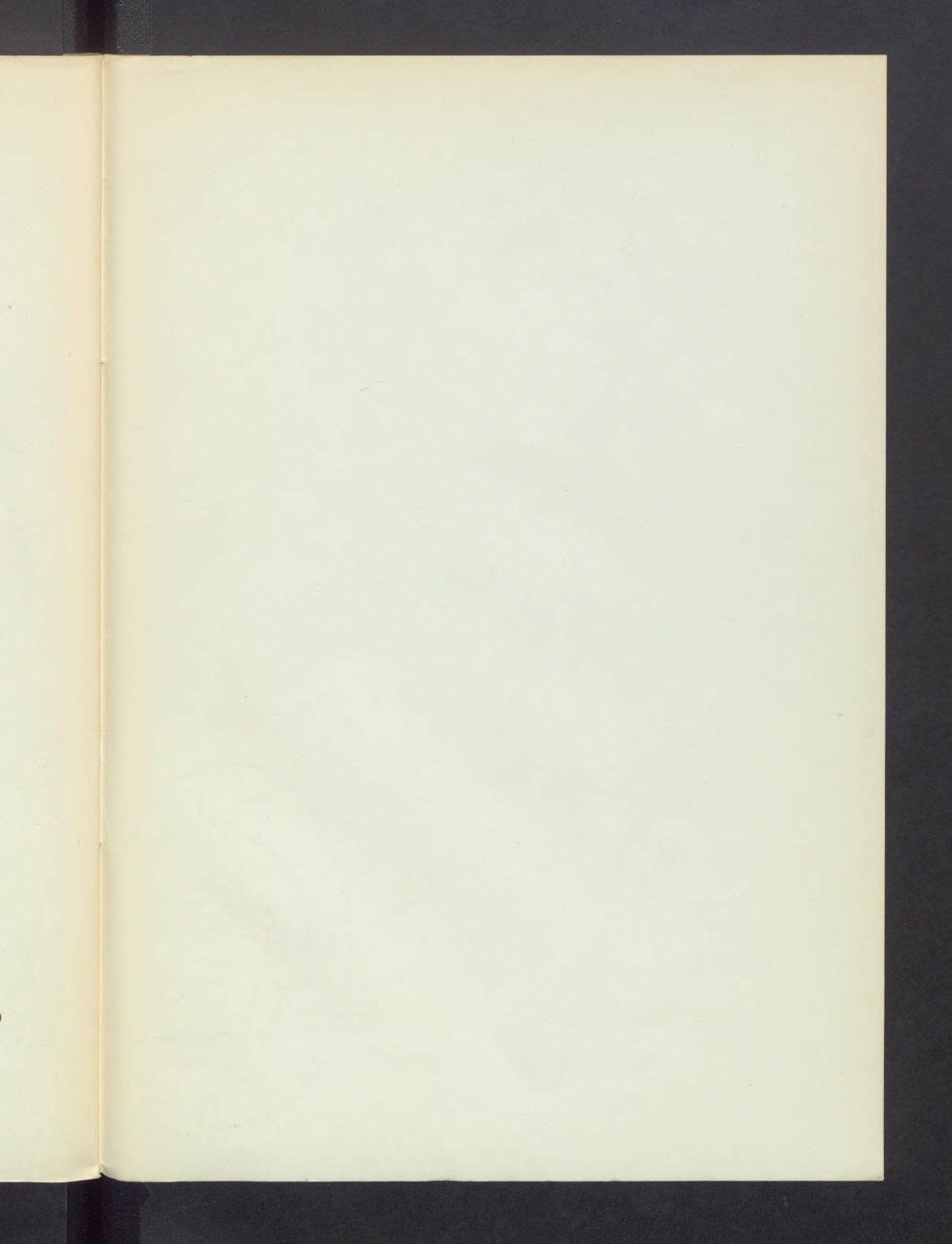

S
Z
-
-
g
-
-
S

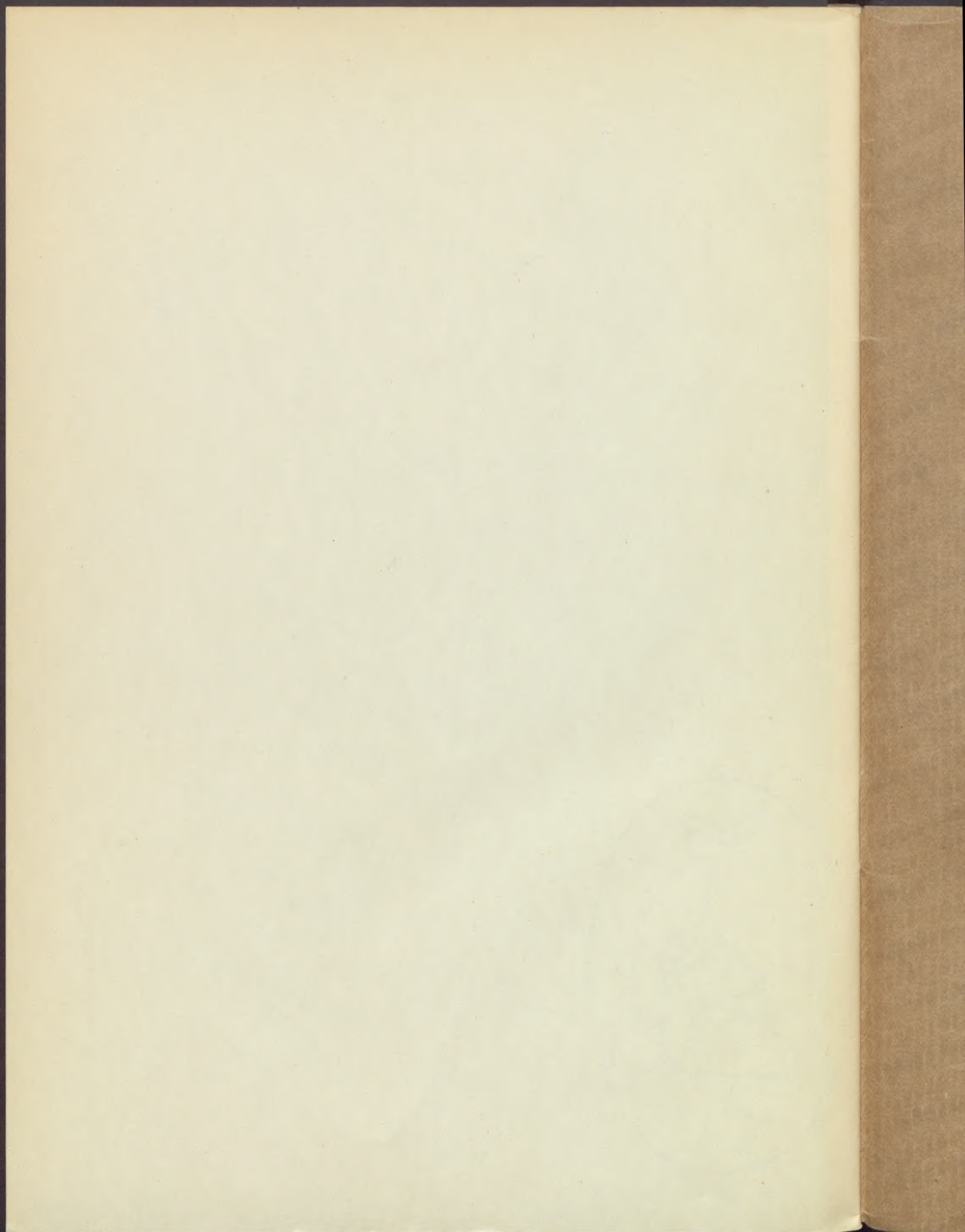

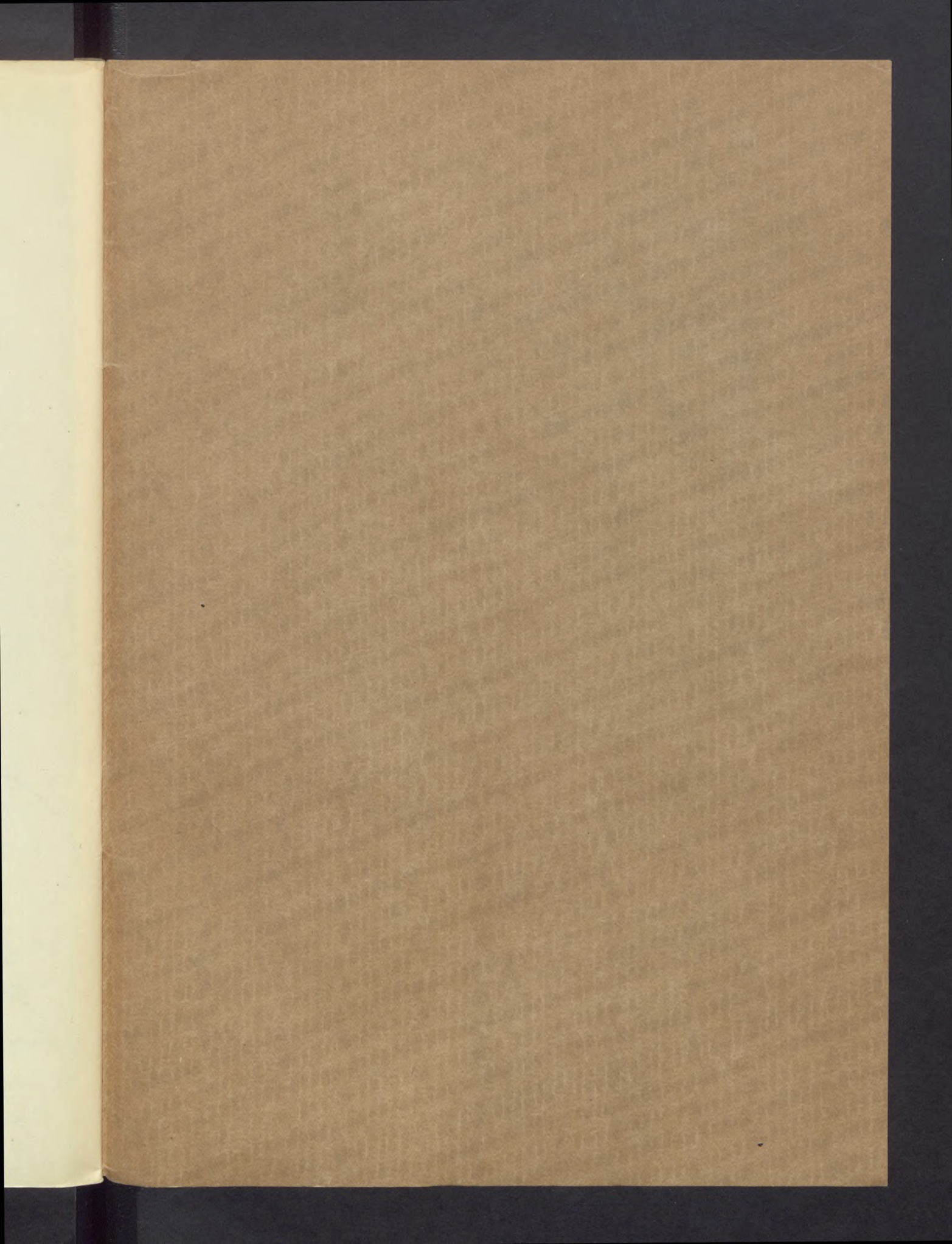

08480